Qabul qilindi: 19-oktabr 2026-yil • Ma’qullandi: 26-oktabr 2026-yil • Nashr qilindi: 04-noyabr 2026-yil

BO‘LAJAK PEDAGOGLARNI ZO‘RAVONLIKKA GUVOH BO‘LGAN O‘QUVCHILAR BILAN PROFILAKTIK ISHLASHGA TAYYORLASH

Sultanova Nilufar Raxmatullayevna
Jizzax davlat pedagogika universiteti mustaqil tadqiqotchisi
sultonovanilufar73@gmail.com

Annotatsiya. Tezisda bo‘lajak pedagoglarni zo‘ravonlikka guvoh bo‘lgan o‘quvchilar bilan profilaktik ish olib borishga tayyorlash masalasi yoritiladi. Guvoh o‘quvchining xavfsizligi, yordam so‘rash imkoniyati va zarar ko‘rgan tengdoshini qo‘llab-quvvatlash yo‘llari pedagogik vazifa sifatida tahlil qilinadi. Vaziyatni xavf darajasi bo‘yicha muhokama qilish, mas’ul kattaga xabar berish va hodisani ommalashtirmasdan yordam ko‘rsatishga doir o‘quv topshiriqlari taklif etiladi. Bolalarga himoya tizimining vazifalarini yuklamaslik hamda pedagogning mas’uliyatini saqlash shartlari ochib beriladi. Keltirilgan misollar shartli bo‘lib, metodik taklifning samaradorligi yangi tajriba bilan tasdiqlangan deb talqin qilinmaydi.

Kalit so‘zlar: zo‘ravonlik guvohi, bo‘lajak pedagog, tengdoshni qo‘llab-quvvatlash, xavfsiz yordam, xabar berish, profilaktik mashg‘ulot, pedagogik mas’uliyat, ta’lim muhiti.

Ta’lim muhitidagi zo‘ravonlik bilan ishlashda ko‘pincha zarar ko‘rgan bola va zo‘ravonlik sodir etgan shaxsga e’tibor qaratiladi. Hodisani ko‘rgan yoki undan xabar topgan boshqa o‘quvchilar bilan ishlash ham alohida pedagogik vazifadir. Ular nima qilishni bilmasligi, o‘ziga xavf tug‘ilishidan qo‘rqishi yoki yordam so‘rashni tengdoshiga xiyonat deb tushunishi mumkin. Bo‘lajak pedagog bu holatlarni hisobga olgan profilaktik mashg‘ulotni tashkil etishga tayyor bo‘lishi kerak. Guvoh o‘quvchilar bilan ishlash ularni zo‘ravonlikni mustaqil to‘xtatishga majburlash degani emas. Bolaning vazifasi kattalar yoki mutaxassislar mas’uliyatini bajarish emas, imkoniyati doirasida xavfsiz yordam yo‘lini bilishdir. Shu sababli “hech qachon chetda turmang” kabi umumiy chaqiriq yetarli

bo‘lmaydi. O‘quvchiga qachon uzoqlashish, kimga murojaat qilish va tengdoshiga qanday qo‘llab-quvvatlash bildirish mumkinligi tushunarli tarzda o‘rgatilishi zarur.

Ishning maqsadi bo‘lajak pedagoglarni guvoh o‘quvchilarga xavfsiz yordam yo‘llarini o‘rgatishga tayyorlash uchun topshiriqlar va baholash ko‘rsatkichlarini taklif etishdir. Dissertatsiya, zo‘ravonlik turlari va bolalarni himoya qilishga oid maqolalar mazmuniy tahlil qilindi [1–3]. Pedagogik loyihalash asosida o‘quv vaziyatlari tuzildi. Tezis nazariy-metodik xususiyatga ega bo‘lib, unda haqiqiy bolalar bilan o‘tkazilgan yangi tajriba haqida ma’lumot berilmaydi.

Guvoh o‘quvchi bilan ishlash tamoyillari

Birinchi tamoyil xavfsizlikning ustuvorligidir. Yordam ko‘rsatishning maqbulligi faqat uning faol yoki dadil ko‘rinishi bilan belgilanmaydi. Jismoniy to‘qnashuvga aralashish bola uchun qo‘shimcha xavf tug‘dirishi mumkin. Pedagog o‘quvchilarga bevosita xavfda xavfsiz joyga o‘tish va mas’ul kattaga murojaat qilish ham yordamning muhim shakli ekanini tushuntiradi. Jasoratni xavfga kirish bilan tenglashtirishga yo‘l qo‘yilmaydi.

Ikkinchi tamoyil bolani ayblamaslikdir. Hodisa vaqtida qo‘rqib qolgan yoki nima qilishni bilmagan o‘quvchiga “nega himoya qilmading?” mazmunida bosim o‘tkazish yordam so‘rashni qiyinlashtirishi mumkin. Pedagog uning vaziyatni qanday ko‘rganini tinglab, kelgusida foydalanishi mumkin bo‘lgan xavfsiz yo‘lni tushuntiradi. Zo‘ravonlik uchun mas’uliyat uni sodir etgan shaxsdan guvoh bolaga ko‘chirilmasligi lozim.

Uchinchi tamoyil yordamni hodisani ommalashtirishdan farqlashdir. Masxara yoki tahdid tasvirini boshqalarga tarqatish ko‘proq odamni xabardor qilishi mumkin, lekin zarar ko‘rgan bolaning noqulayligini ham kuchaytirishi ehtimoli bor. Shuning uchun mashg‘ulotda xavfsiz xabar berish bilan tomosha yig‘ish o‘rtasidagi farq muhokama qilinadi. Guvoh o‘quvchidan xavfli vaziyatni videoga olish yoki dalil yig‘ish talab etilmaydi.

To‘rtinchi tamoyil pedagogning mas’uliyatini saqlashdir. O‘quvchi xabar bergach, masala faqat bolalarning o‘zaro kelishuviga topshirilmaydi. Pedagog muassasaning belgilangan tartibi doirasida yordamni tashkil etadi va zarur shaxslarni jalb qiladi.

Mashg‘ulot bolalarda “xabar bersam, yordam yo‘li mavjud” degan tushunchani shakllantirishga xizmat qilishi kerak. Biroq pedagog oldindan barcha tafsilotlar sir saqlanishiga mutlaq va’da bermaydi.

Xavfsiz yordam variantlarini o‘rgatish

Xavfsiz yordamning birinchi yo‘nalishi mas’ul kattaga murojaat qilishdir. O‘quvchi maktabda kimga va qayerda murojaat qilish mumkinligini bilishi kerak. Bo‘lajak pedagog mashg‘ulot rejasida mavhum “kattaga ayting” jumlasi bilan cheklanmasdan, muassasada mavjud yordam yo‘lini aniqlashtiradi. Agar dastlab murojaat qilingan shaxsga yetib bo‘lmasa, foydalaniladigan boshqa mas’ul aloqa yo‘li ham oldindan tushuntiriladi. Ikkinchi yo‘nalish xabarning mazmunini aniq ifodalashdir. O‘quvchi ko‘rgan hodisasi, uning joyi va yordamga ehtiyojni aytishga o‘rgatiladi. U barcha sabablarni bilishi yoki aybdorni isbotlashi shart emas. “Men nimani ko‘rdim?” bilan “Menimcha, nima bo‘lgan?” degan ifodalar farqlanadi. Bu farq bolaning yordam so‘rashini murakkablashtirish uchun emas, kattaga vaziyatni tushunishni yengillashtirish uchun qo‘llanadi. Uchinchi yo‘nalish zarar ko‘rgan tengdoshni xavfsiz qo‘llab-quvvatlashdir. Xavf bo‘lmagan sharoitda uning yonida bo‘lish, yordam so‘rash uchun birga borishni taklif etish yoki guruh faoliyatiga qo‘shilishiga imkon yaratish misol sifatida muhokama qilinishi mumkin. Bunda bolani voqeani qayta aytishga undash, savollar bilan qiynash yoki uning nomidan qaror chiqarish talab etilmaydi. Qo‘llab-quvvatlash tengdoshning xohishi va xavfsizligini hisobga oladi. To‘rtinchi yo‘nalish hodisadan keyingi sinf munosabatlarini ehtiyotkorlik bilan tashkil etishdir. Xabar bergan bolani omma oldida ajratib maqtash ham uning kimligini oshkor qilishi mumkin. Pedagog umumiy profilaktik muhokamada bolalarning ismlarini keltirmay, yordam so‘rashning to‘g‘ri yo‘llarini mustahkamlaydi. Bunda guvoh yoki zarar ko‘rgan bolaning shaxsiy tajribasini butun sinf uchun namuna sifatida ochishdan saqlaniladi.

Talabalar uchun mashg‘ulotlar tizimi

Birinchi topshiriqda talabalar bir necha shartli vaziyatni solishtiradilar. Ularda masxara qilish, guruhdan chetlatish va jismoniy tahdid kabi turli holatlar beriladi. Talaba har bir vaziyatda o‘quvchining bevosita aralashishi xavfsizmi, qanday yordam yo‘li mavjud va

pedagog nimalarni tushuntirishi kerakligini asoslaydi. Vaziyatlarni bir xil tavsiya bilan yakunlamaslik topshiriqning muhim talabidir.

Ikkinchi topshiriq qisqa xabarni tuzishga qaratiladi. Talaba o‘quvchiga mo‘ljallangan namunani tayyorlab, unda kuzatilgan hodisa, joy va yordam ehtiyoji ifodalanganini tekshiradi. Namuna murakkab atamalarsiz, yoshga mos tilda beriladi. Xabar berish shoshilinch yordam zarur bo‘lgan vaziyatda uzun shakl to‘ldirishga bog‘lanmaydi. Mazkur mashq boladan emas, bo‘lajak pedagogdan tushunarli yo‘riqnoma tuza olishni talab qiladi.

Uchinchi topshiriqda talabalar kattaga murojaat qilgan o‘quvchiga pedagogning dastlabki javobini ishlab chiqadilar. Javob bolani tinglash, xabarning jiddiy qabul qilinganini bildirish va keyingi yordam yo‘lini tushuntirishni qamrab oladi. “O‘zingiz hal qiling” yoki “shunchaki hazil bo‘lgandir” kabi vaziyatni tekshirmasdan yopuvchi javoblar tahlil qilinadi. Talaba bunday ifodalarning qanday noaniqlik tug‘dirishini izohlaydi.

To‘rtinchi topshiriqda guvoh o‘quvchilar uchun qisqa profilaktik mashg‘ulot rejasi tuziladi. Rejada maqsad, yoshga mos vaziyat, xavfsiz harakat variantlari va tushunishni tekshirish savoli bo‘ladi. O‘quvchilarni zo‘ravonlikni jonli namoyish etadigan rollarga majburlash o‘rniga, yozma vaziyat yoki rasmiy bo‘lmagan qisqa tavsifdan foydalanish mumkin. Mashg‘ulotning bahosi uning ta’sirchanligiga emas, tushunarliligi va xavfsizligiga bog‘lanadi.

Shartli vaziyat va pedagogik yechim

Shartli vaziyatda bir o‘quvchining laqabi bilan atalishi va tanaffusda masxara qilinishi kuzatiladi. Boshqa bola bu holatni ko‘radi, ammo aralashsa o‘zi ham masxara qilinishidan qo‘rqadi. Talabaning vazifasi guvoh bolani qo‘rqqani uchun ayblamasdan, unga xavfsiz yordam imkoniyatlarini tushuntirishdir. Bunda mas’ul kattaga xabar berish va zarar ko‘rgan tengdosh bilan xavfsiz sharoitda birga borish variantlari ko‘rib chiqiladi. Pedagog xabarni olgach, guvohni butun sinf oldida voqeani tasdiqlashga majburlamasligi kerak. Keyingi harakat muassasaning belgilangan tartibi va vaziyatning xususiyatiga mos tanlanadi. O‘quv mashqida talabadan yordam yo‘lini tushuntirish, bolalarning shaxsiy ma’lumotlarini ehtiyot qilish va keyingi qo‘llab-quvvatlashni rejalashtirish so‘raladi. Bu topshiriq tergov

savollarini tuzish yoki aybdorlik haqida yakuniy hukm chiqarishni nazarda tutmaydi. Vaziyatning murakkablashtirilgan ko‘rinishida masxara haqidagi tasvir sinf guruhiga yuborilgan bo‘lishi mumkin. Talaba guvoh o‘quvchiga uni yana boshqalarga jo‘natmaslik va mavjud mas’ul yordam yo‘lidan foydalanishni tushuntiradi. Boladan yangi tasvir yoki qo‘shimcha dalil yig‘ish so‘ralmaydi. Ushbu misol raqamli vositaning o‘ziga emas, hodisani keng tarqatmasdan yordamga murojaat qilish mazmuniga e’tibor qaratadi.

Baholash mezonlari va cheklovlar

Bo‘lajak pedagogning tayyorgarligini baholashda xavfsizlikni hisobga olish, yordam yo‘lining aniqligi, bolani ayblamaslik va mas’uliyat chegaralarini saqlash ko‘rsatkichlari taklif etiladi. Talaba faqat faol aralashishni maqtasa, lekin uning xavfini hisobga olmasa, javob yetarli asoslanmagan hisoblanadi. Yordam yo‘li esa umumiy shior emas, o‘quvchiga tushunarli murojaat shakli orqali ifodalanishi kerak. Baholash uchun talabaga dastlabki vaziyatdan farqli misol berish maqsadga muvofiq. Masalan, hodisada katta yoshdagi shaxs qatnashsa yoki guvoh o‘quvchi xabar berishdan qo‘rqsa, talaba o‘z rejasini moslashtiradi. Bu yondashuv tayyor tavsiyani takrorlash bilan vaziyatga mos fikrlashni farqlashga yordam beradi. Bolalarni himoya qilishga oid materiallar [3] rejaning mazmunini tekshirish uchun umumiy manba sifatida olinadi. Taklif etilgan mezonlar tasdiqlangan baholash vositasi emas, ularni amaliyotda sinash zarur. Xabarlar sonining ortishi zo‘ravonlik ko‘payganini, kamayishi esa profilaktika muvaffaqiyatli bo‘lganini o‘z-o‘zidan anglatmaydi. O‘quvchilar yordam yo‘lini yaxshiroq bilib, ko‘proq murojaat qilishi ham mumkin. Shuning uchun keyingi tadqiqotlarda bilim, xavfsiz harakatni tanlash va kattalar javobining tashkil etilishi alohida ko‘rib chiqilishi lozim.

Xulosa

Guvoh o‘quvchilar bilan profilaktik ish olib borishga tayyorgarlik bo‘lajak pedagogning zo‘ravonlikning oldini olishga doir kasbiy tayyorgarligini to‘ldiradi. Ushbu yo‘nalishda bolaga xavfsiz yordam variantlarini tushuntirish, uning qo‘rquvini e’tiborga olish va himoya uchun mas’uliyatni kattalarda saqlash asosiy ahamiyatga ega [4]. Xabar berish va tengdoshni qo‘llab-quvvatlash hodisani tomoshaga aylantirish yoki xavfli

aralashuvdan aniq farqlanishi kerak. Pedagogik ta’limda vaziyatlarni solishtirish, tushunarli xabar namunasini tuzish va o‘quvchiga dastlabki javobni mashq qilish topshiriqlarini qo‘llash taklif etiladi. Ular muassasada mavjud yordam tartibi bilan bog‘langan bo‘lishi zarur. Mazkur tezisda dissertatsiyaning guvohlar va profilaktik faoliyatga doir yo‘nalishi metodik jihatdan aniqlashtirildi; taklif etilgan topshiriqlarning amaliy samaradorligi kelgusida alohida tekshirilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sultanova N. Bolalarga nisbatan zo‘ravonlik turlari va ularning salbiy ta’siri // “Transformation of Science in the Context of Global Development: Interdisciplinary Research, Innovative Solutions and a Sustainable Future” xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. — Toshkent–London, 2026-yil 30-sentabr. — B. 849–859.

2. Sultanova N. Pedagogik zo‘ravonlik muammosini muhokama qilish va hal qilishda barcha manfaatdor tomonlarning hamkorligi // Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar. — 2025. — № 4, C seriya. — B. 1169–1173.

3. Sultanova N. O‘zbekistonda bolalar va ayollar manfaatlarini himoya qilish, ularga yordam ko‘rsatish va qo‘llab-quvvatlash hamda xorijiy davlatlar bilan hamkorlikdagi loyihalar // International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2026. – Vol. 2, Issue 3. – B. 304–307. – ISSN 2181-3884.

4. Sultanova N. Forming competences to combat violence in training teaching staff // Science and Education in Karakalpakstan. – 2026. – № 1/2. – P. 991–995. – ISSN 2181-9203.